

BARLOG KÁROLY

A kelet-európaiság dicsérete

DRMÁRIÁS: NEM ÉLHETEK MILOŠEVIĆ NÉLKÜL

Noran Libro
Budapest, 2011
224 oldal, 2849 Ft

*Én egy kelet-európai zombi vagyok,
Köszönöm-köszönöm, jól vagyok.
Éjjel nem alszom, nappal nem vagyok ébren,
A nyugat-európaiakért aggódom.*

(Tudósok: Kelet-európai zombi)

Sok szempontból fontos drMáriás tavalyelőtt megjelent könyve, a *Nem élhetek Milošević nélkül*, s tán meddő próbálkozás lenne itt mindazon okokat felsorakoztatni, amelyek szükségessé teszik, hogy egy újabb méltatás írójának róla. Mégis tennek egy kísérletet arra, hogy bejárjuk – akár valami posztmodern Tar Lőrinc – a szöveg bugyrait, és felhívjam a figyelmet arra, hogy miért is jó kézbe venni ezt a kötetet.

Kezdhethetném azzal, hogy Máriás nagyon éleslátású, és éles nyelvű szerzője a magyar irodalomnak. S lám, ez a szimpla kijelentő mondat máris egy csomó kérdést vet fel azzal kapcsolatban, hogy hol is van tulajdonképpen drMáriás helye irodalmunkon belül? Mennyire veszi például komolyan a fent említett kötetet az irodalmi „közvélemény”¹? Egyáltalán, honnan kell közelíteni a kötethez: az irodalom felől, vagy máshonnan? Időszükében nem vállalkozhattam arra, hogy végigjárjam a könyvtárakat, és kimutatást készítek arról, ki hogyan, és hová, az állomány mely részébe sorolta be ezt a könyvet – annyi bizonyos, hogy nem volt egyszerű dolog a kategorizálás. Mert a *Nem élhetek Milošević nélkül* egyszerre zenetörténet, dokumentumpróza, kalandregény, önéletrajz, napló.

A kötet napló jellegére maga a szerző utal, egy, a *prae.hu* oldalán olvasható interjúban. A mű elbeszélésmódját vizsgálva elfogadtatjuk ezt a megközelítést, azzal a kitételrel, hogy azért mégsem viseli magán a napló minden jellemzőjét.

¹ E szöveg megírása közben is kaptam olyan jelzéseket, hogy jobban tenném, ha inkább valami hasznosabb dologra fordítanám az időm.

Kezdhethném azzal, hogy a naplóbejegyzések egy időrend mentén, egy kronológiai szála fel-fűzve követik egymást, ezzel ellentétben ez a szöveg nem mindig tartja az időrendiséget. Vannak benne a jövőbe előreutaló gesztusok, illetőleg a múltban lezajló események között is szabadon mozog a szerző. Ennélfogva nevezhetnénk ezt a szövegkorpust dokumentumprózának, melynek egyes történetei valós eseményekből merítenek, a szerző múltjának szilánkjai; mindazonáltal önéletrajz, mert rengeteg autobiografikus elemet tartalmaz, és elengedhetetlen velejárója a történelmi-társadalmi háttér bemutatása. Talán épp emiatt tudott engem ennyire meggyőzni. Mindig is vonzódtam az önéletíráshoz, a naplókhoz, emlékiratokhoz, mivel azokat olvasva nemcsak magáról a megírójukról kapunk képet, hanem azokról is, akik körülveszik őt: a kortársakról. Na, meg a társadalomról, amelyben élnek. De sok esetben éppen ez ezeknek a munkáknak a buktatójuk, hogy a szerző könnyen kísértésbe esik (sokszor akaratlanul), és egyfajta idealizált képet közvetít az olvasó felé. drMáriás őszinte hangja megnyerő, mondatainak sokszor erős sodrása van, ám a zenekarról szóló, kissé túlkapó megnyilvánulások olykor megakasztják az elbeszélést. Szerencsére nem annyira, hogy elvegyék a kedvünket az olvasástól.

Bizonyára azt sem kell hosszasan magyaráznom, hogy miért használtam fentebb a kalandregény kifejezést, mint műfaji meghatározást. Ha elolvassuk ezt a hömpölygő, folyamatos mozgásban lévő élettörténetet, könnyen azt érezhetjük, hogy egy regény világába csöppentünk, melynek metaforái egyediek és rendkívül érzékletesek, állításai sok esetben lenyomozhatóak; a legitimáció nem szenved csorbát, a fikció pedig úgy simul bele a történetek szövetébe, hogy szinte észrevehetetlen. A regény színterei az általunk jól ismert helyszínek: az egykori Jugoszlávia városai (Újvidék, Belgrád), és a rendszerváltás utáni Magyarország (főleg Budapest). Sok mindent elárul a balkáni közelmúltról, a háborút megelőző tébolyról, amely ellen kevés lehetősége volt az embernek védekezni. Teszi a szerző mindezt egy olyan sajátos prózanyelven, ahogyan eddig talán senkinek sem sikerült megfogalmaznia.

Kezdetekben a Tudósok nem más volt, mint a felrobbanni készülő Jugoszlávia minden sóhaja, kiáltása és kilátástalansága valami hitetlenségben ösztön-zenében összegyúrva. Miközben Máriás szövegének ide vonatkozó részleteit olvastam, szinte lúdbőröztem, attól a különös és mély kapcsolattól, ami zene és ember között létrejöhet, mintha ez a két fogalom („zene”, „ember”) eglyényegűek lennének. Figyeljük csak meg a következő sorokat: „Az első együttzenélésnél megnyílt az ég, s ha lett volna időnk a nagy eksztázis közepette odafigyelni, hol is vagyunk, talán a Nap kellős közepében találjuk magunkat, vagy a Holdéban, mert akiket összetoboroztam különös kísérletem alanyaiként, inkább holdkórosok voltak” (23).

Bizonyos szempontból már a kötet „prológusából” választ kapunk arra a kérdésre, hogy valójában miben áll ezeknek a *tudósoknak* a tudománya. (Amennyiben az egyes fejezeteknek a szerző címet adott volna, úgy ennek a bevezetőnek mindenképp a *Mi a tudomány?* címet kellene viselnie.²) Ezt követi egy rövid „családtörténet”, és a zenei kezdetek bemutatása, majd pedig kezdetét veszi a „totális kelet-európai káosz” története, ezzel együtt a Tudósok története – a zenekaré, mely úgy fogadja magába ezt a *totális kelet-európai káoszt*, akár a beázó mennyezet alá helyezett lavór a csordogáló piszkosszürke levet. Ami pedig kijön, az a kelet-európaiságnak, mint kiszolgált klisének az újraértelmezése.

Kelet-európainak lenni olyan, mint egy kiszáradt folyómederben edzeni az úszó-Európa-bajnokságra; a kelet-európaiság egy, a lábunkat szorító cipő – mindezek az élmények jelen

² Bővebben: <http://www.youtube.com/watch?v=tvLbU7HpF20>

vannak a Tudósok munkásságában; ettől elválaszthatatlanul, természetesen, drMáriás munkásságában, életútjában is. A szerző egy helyütt a következőképpen fogalmazza meg azt, hogy mitől működik ilyen jól a zenekar zenéje: ott van benne az, „amit az egyszerre szörnyű és szép távoli Kelet-Európánkban magunkba szívunk, hogy az ember egyik nap zenetörténész, a másikon vak furulyás az aluljáróban, a harmadikon kortárszenei nagykövet, a negyedikon meg Mad Max bulizenekara” (180).

Ám ez a napló/önéletraajz/kalandregény – akárcsak az élet, írhatnánk – nem csupán móka és kacagás, vattacukor meg ingyen lufi. A sokszor ironizáló, energikus alaphangot néhol felváltják az őszinte vallomásosság regiszterei. A Bada Tiborról, az egykori barátról és harcos-társról, majd később a sakkfigurákat idegesen és megszállottan tologató, mások életével játszadozó „ellenségről” szóló feljegyzések első olvasatra úgy hatnak, mintha tudatosan szeretnék lerombolni az utóbbi években kialakult Bada Dada-mítoszt, melynek alapján egyesek a Tudósokat egyenesen azonosították Bada Dadával, és azzal, amit ő képviselt. De valójában ezek a sztereotípiák felülértékelődnek, egyszersmind a helyükre kerülnek ebben a vallomásos megemlékezésben. Máriás nem vádol, és nem mentetgetőzik (nincs is miért), csak összegez, dokumentál.

Végezetül szólnunk kell pár szót a címről is, amely első olvasatra elég zavarba ejtő. Em-lékszem apám tanácstalan arckifejezésére, amikor nemrég megmutattam neki a kötetet. Mi akar ez lenni? Provokáció? Irónia? Mindkettő. És egyik sem. Ha nagyon pontosak szeretnénk lenni, azt kell írunk, önmeghatározás – a posztjugoszláv ember önmeghatározása, aki a Milošević-éra poklában edződött, aki egy életre megtanulta, hogy formájától és állagától függetlenül mindenféle szar lenyelhető, hogy az igazság és a gázság között mindössze egyetlen hang a különbség, semmi egyéb, és akinek annyira az emlékezetébe égett a szerb mészáros emléke, hogy nem festhet, nem zenélhet, nem írhat... nem élhet Milošević nélkül.